

DÜNYANIN DEĞERİ VE SECDENİN ÖNEMİYLE İLGİLİ İKİ HADİSE BEDİÜZZAMAN'IN GETİRDİĞİ ORJİNAL YORUMLAR*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet DİLEK

Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Öz

Bu makalede Said Nursi'nin *Mesnevi-i Nuriye* adlı eserinde geçen iki hadise getirdiği orijinal yorumları tespit etmeye çalıştık. İlk hadis dünyanın değerinden söz eden “*Dünyanın Allah katında sinek kadar bir değeri olsaydı, kâfirler ondan bir yudum su içemezdi*” anlamındaki hadistir. Said Nursi, hadiste dünyanın âhiretin tarlası olması ve Allah'ın isimlerinin tecelli ettiği yönleri ile değil, günahlar ve isyanlarla dolu olan fani tarafı ile kıyas yapıldığını ifade eder. Hadiste geçen *عِنْدَ اللَّهِ* “Allah katında” tabirinin âlem-i beka anlamında olduğunu belirtir. Said Nursi'nin orijinal yorumda bulunduğu ikinci hadis ise secdenin önemi ile alakalı bir hadis olup manası “*Kulun Rabbine en yakın olduğu an secde anıdır. Orada çok dua ediniz*” şeklindedir. Said Nursi, bu hadise atıfta bulunurken iki noktaya dikkat çeker Birincisi, secde mahalli olan arzın yani toprağın Allah'ın isimlerinin en çok tecelli ettiği bir yer olmasıdır. İkincisi toprağın tevazu ve mahviyet açısından bir sembol olmasıdır. Bu açıdan insan secde halinde nihayetsiz bir tevazu ve mahviyet içinde esma-i ilâhiyenin en çok tecelli ettiği yerle buluşmaktadır.

Bediuzzaman's Original Interpretation of Two Hadith on the Worth of the World and the Importance of Prostration*

Abstract

In this article we attempted to record original interpretation of Said Nursi on two hadith in his Mathnawi al-Nuriya. First hadith is on the worth of the world to the meaning of “Should the world have the worth of a fly in Allah's view,

* Bu makale 2015 yılında Iğdır'da MESNEVİ SEMPOZYUMU - (Nur'un Arabi Mesnevisi) adlı sempozyumda tebliğ olarak sunulmuş, yeni bilgiler ve değişikliklerle makale formatında hazırlanmıştır.

* This article was presented as a paper during the “Arabic Mathawi of Risale-i Nur Symposium” in Iğdir in 2015 and has been updated with new information and changed into an article format.

the unbelievers could not drink a sip of water”. Said Nursi expresses that in this hadith the transient aspect of the world which looks to the sins and rebellion and not the other two aspects which look to the field of the afterlife and the reflections of the names of Allah. He interprets the expression “in Allah’s view” as the eternal realm.

The second hadith which Said Nursi makes an original interpretation of is about the importance of prostration and is “The closest moment of a servant to his Lord is the moment of prostration. Pray a lot there”. Said Nursi draws attention to two points here. Firstly, the place of prostration that is earth is where Allah’s names are seen most evidently. Secondly, earth is a symbol of humility and modesty. From this perspective, during prostration in utmost humility and modesty man meets the place where Divine Names are most evidently reflected.

Giriş

Bu makalede Bediüzzaman Said Nursi’nin (1878-1960) *Mesnevi-i Nuriye* adlı eserinde orijinal yorumlarda bulunduğu iki hadis üzerinde duracağız. Bu anlamda ele aldığımız ilk hadis, dünyanın değerinden söz eden, “*Şayet dünyanın Allah katında bir sivrisine kadar kadar değeri olsaydı, kâfirler ondan bir yudum su içemezdi.*” anlamındaki bir hadis olup *Mesnevi-i Nuriye*’deki açıklaması Şemme’nin Üçüncü Parçası’nda geçmektedir.¹ Aynı zamanda söz konusu hadis, Said Nursi’nin *Sözler* adlı eserinde 24. Sözün Üçüncü Dalı’nın Dokuzuncu Aslı’nda konuyu açıklamak için örnek olarak verilmekte ve hakkında yorum yapılmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursi’nin orijinal bir yorumda bulunduğu ikinci hadis ise; “*Kulun Allah’a en yakın olduğu an secde anıdır.*” anlamındaki hadis olup *Mesnevi-i Nuriye*’nin Şu’le kısmında bir İ’lem’de geçmektedir.

I. Dünyanın Değeri İle İlgili Hadis ve Bediüzzaman’ın Buna Getirdiği Orijinal Yorum

A. Hadisin Metni ve Yorumu

1. Hadisin Metni

Şemme’nin Üçüncü Kısmında yer alan hadis, dünyanın değerinden söz etmekte ve ilgili yerdeki metni « *لَوْ وَزَّنتِ الدُّنْيَا عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا شَرِبَ الْكَافِرُ مِنْهَا جُرْعَةً مَاءٍ* » şeklindedir.

1 Bu hadisin açıklaması Abdülmecid Nursi tarafından yapılan tercümede yoktur. Ancak Abdülkadir Badilli ve Şadi Eren’in yapmış oldukları tercümelerde yer almaktadır.

Hadis, *Kütüb-i Sitte*'den Tirmizî ve İbn Mâce'de geçmektedir. Tirmizî'nin *Sünen*'inde Zühd bölümünde "Dünyanın Hakirliği Konusunda Gelen Hadisler Babı"nda yer alır. İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ise yine Zühd bölümünde, "Dünyanın Misali Babı"nda geçer.

Bazı farklılıkları ile birlikte hadisin dokuz tane tarîki vardır. Bunlar;

1-Sehl b. Sa'd es-Sâidî (Tirmizi, Zühd, 13; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV,341).

2-Ebu Hüreyre (Beyhakî, *Şuabu'l-iman*, XIII, 81; Bezzâr, *el-Müsned*, XV,9).

3-İbn Abbas (Ebu Nuaym el-İsfehani, *Hilye*, III,309; VIII, 290).

4-Abdullah b. Ömer (el-Kudaî, *Müsnedu's-Şihâb*, II,316).

5-Amr b. Mürre (Hennâd b. es-Seriyy, *Zühd*, II,411).

6-Bir grup Sahâbî (İbnu'l-Mübarek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, I,178).

7-Ebu'd-Derdâ mevkuf olarak (Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, I,112).

8-Muhammed b. Amr hocalarından (Hennâd b. es-Seriyy, *Zühd*, I,321).

9-Beni Sâlim'den bir adam (İbn Ebi Şeybe, *Müsned*, II, 424).

Hadis, Tirmizî'nin *Sünen*'inde sahâbî Sehl b. Sa'd es-Sâidî tarafından rivayet edilmiştir. Bu rivayetin metni لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً مَاءٍ şeklinde olup baş tarafında anlatılan herhangi bir olay yoktur.² Ancak İbn Mâce'nin *Sünen*'inde yine aynı sahâbiden, başında farklı bir bilgi verilmek suretiyle rivayet edilir. Buna göre Hz. Peygamber, Zü'l-Huleyfe denen bir yerde ölü bir koyun leşinin yanından geçerken "Siz şu leşi, sahipleri nazarında kıymetsiz olarak mı görüyorsunuz?" diye sormuş. Yanındakiler de: "Zaten kıymetsizliğinden dolayı sahipleri onu çöplüğe atmışlar!" diyerek cevaplamışlar. Hz. Peygamber de bunun üzerine "Nefsim kudret elinde tutan Allah'a yemin ederim ki dünya, Allah nezdinde şu leşin sahipleri yanında kıymetsiz olduğundan daha kıymetsizdir, demiş ve peşinden وَلَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَرَى عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا قَطْرَةً أَبَدًا "Eğer dünya Allah katında bir sivrisineğin kanadına eşit olsaydı Allah Teâlâ o dünyadan hiçbir kâfire bir yudum su dahi içirmezdi."³ Buyurmuştur.

Bunun dışında her iki rivayetteki farklılığa baktığımızda birisinde تَعْدِلُ ifadesi yerine تَرَى ifadesi geçmekte, شَرْبَةً مَاءٍ ifadesi yerine de قَطْرَةً أَبَدًا ifadesi bulunmaktadır.

2 Tirmizi, Zühd, 13.

3 İbn Mâce, Zühd, 3.

Her ikisinin dışındaki rivayetlerde de جُرْعَةً ifadesi yer alır. Bir de lafızdaki farklılık olarak مَا سَقَى كَافِرًا yerine مَا أُعْطِيَ كَافِرًا ifadeleri yer alır.

Bu iki kitabın dışındaki diğer hadis kaynaklarında da farklı tarihler vardır. Mesela İbn Ebi Şeybe'nin *Müsned*'indeki rivayete göre Beni Sâlim'den veya- Fihr- den bir kişiden Hz. Peygamber'e bir hediye getirildiğini ancak onu koyacak bir kap bulamadığını bunun üzerine onu yere koymasını istediğini çünkü kendisinin bir kul olduğu ve kul gibi yiye içtiğini ifade ettikten sonra وَأَلُو كَانَتْ الدُّنْيَا تَرُنُّ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا أُعْطِيَ كَافِرًا مِنْهَا جُرْعَةً مَاءٍ ifadesini kullandığını görmekteyiz.⁴

2. Hadisin Sıhhati

Tirmizî, rivayeti verdikten sonra 'Bu babta Ebu Hüreyre'den bir rivayet bulunduğunu belirtir. Kaydetmiş olduğu hadisin "*Sahih-Garip*" olduğunu ifade eder.⁶ İbn Mâce'deki hadis için ise Bûsîrî, *Zevâid*'de: "İsnadında Zekeriyâ b. Manzûr'un var olduğunu ve onun zayıf bir râvi olduğunu aktarır. Ancak metnin aslının sahih olduğunu kaydeder."⁷ İbn Mâce'nin vermiş olduğu aynı hadisi Hâkim en-Neysaburi, *el-Müstedrek* adlı eserinde kaydeder ve hadisin senedinin sahih olduğunu söyler. Zehebî ise ta'likinde, âlimlerin Zekeriyâ b. Manzûr'u zayıf saydıklarını belirtir.⁸

Hadisin isnadına baktığımızda zayıf olduğunu görmekteyiz. Ancak hadisi destekleyen sekiz tane şâhid olduğunu bilmekteyiz. Bütün bunlardan sonra isnadı hakkında verilebilecek hükmün, hadisin *sahih liğayrihi* mertebesinde olduğu ifade edilebilir.

B. Hadisin Yorumu

1. Âlimlerin Hadis Hakkındaki Yorumları

Tirmizî şârihi el-Mübarekfûrî (1353/1934), hadis hakkında şöyle bir yorumda bulunur: "Kafir, Allah'ın düşmanı olması hasebiyle Allah, dostlarına vermiş olduğunu düşmanlarına vermeyeceğini belirterek, bunun dünyanın değerinin düşük olması sebebiyle olduğunu kaydeder."⁹ Kâfirler, Allah'ın düşmanıdır. Düşman

4 İbn Ebi Şeybe, *Müsned*, II, 424.

5 *Sahih-Garip*: Râvilerden birinin tefferüd etmiş olduğu hadistir. Bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılabları Sözlüğü*, Timaş, 1987. s.135.

6 Tirmizî, *Zühhd*, 13; Elbâni, hadisin sahih olduğunu belirtir.

7 İbn Mâce, *Zühhd*, 3.

8 Hâkim en-Neysaburi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), Beyrut, 1411-1990), IV,341.

9 el-Mübarekfûrî, Ebu'l-Ala Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetü'l-ahvezi bi şerhi*

olana nimet verilmeyeceği herkesin kabul edeceği bir gerçektir. el-Mübârekfuri, *إِنَّ اللَّهَ يَحْمِي عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ عَنِ الدُّنْيَا كَمَا يَحْمِي أَحَدَكُمْ الْمَرِيضَ عَنِ الْمَاءِ* “Allah mümin kulunu dünyadan korur, tıpkı sizin hasta birisini sudan koruduğunuz gibi” hadisini de söz konusu hadisi açıklama kabilinden kaydeder.¹⁰ Allah, bütün resul ve nebilerini, onların vârisleri olan gerçek âlimlerle hak dostlarını dünyadan ve dünyalıklardan korumuştur. Bütün bunlar, kâfirlerin elde edip sahip oldukları dünyalıklara gıpta etmemek, özenmemek gerektiğini bize öğretmektedir. Ali el-Kâri (1014/1605), *Mirkâtu’l-mefâtiḥ* adlı şerhinde âyet ve hadislerle söz konusu hadisi açıklamaya çalışmıştır. Mesela; *“Dünya kimden eksiltilmişse o onun için hayırdır.”*¹¹ Sûfiler de bir insanın dünyayı elde edememesi onun ismeti yani korunması anlamındadır demişlerdir.¹²

Ali el-Kâri, Dünyanın denî olmasının nedenlerinden birinin kâfir ve fâcirlerin onda çok olması sebebiyle olduğunu belirtir ve Zuhurûf sûresindeki bir âyeti de delil olarak kaydeder. Buna göre Allahu Teala: **“Eğer insanlar tek bir ümmet haline gelecek olmasaydı, Rabmân’ı inkâr edenlerin evlerine mutlaka gümüşten tavanlar ve üzerinde yükseldikleri merdivenler yapardık.”**¹³ buyurmaktadır. Ali el-Kâri, yorumuna Hz. Peygamber’in Ömer b. Hattab’a söylediği: *“İstemez misin dünya onların olsun âhiret bizim olsun”*¹⁴ sözünü aktararak devam eder. Ayrıca iki âyet daha zikrederek hadisle ilgili yorumunu tamamlar:

“Allah’ın katında olan şeyler, ebrâr kullar için daha hayırlıdır.”¹⁵

“Rabbinin rızkı daha hayırlıdır ve bâkidir (devamlıdır).”¹⁶

Bu hadisten dünyanın ve dünyalıkların Allah katında bir değeri ve kıymeti olmadığını, kâfirler ve müşrikler Allah’ın yarattığı kullar olup Cenâb-ı Hak dünyada mü’minlere rızıklarını verdiği gibi onlara da verdiğini ancak kâfir ve müşriklerin Allah

Câmi’-Tirmizi, Beyrut, tsz., VI, 503.

10 el-Mübârekfuri, *a.g.e.*, VI, 503.

11 Ali el-Muttakî, *Kenz-ül-ummâl sünen-ül-akvâl vel-ef’âl*, (thk., Bekri Hayati- Safve es-Seka), Müessesetu’r-Risale, 1401-1981. III,196.

12 Ali el-Kâri, Ebu’l-Hasen Nureddin, *Mirkatul-mefâtiḥ şerhu Mişkâti’l-Mesâbib*, Beyrut, 1422-2002. VIII, 3241.

13 Zuhuruf, 33.

14 Ebu Avane, Yakub b. İshak b. İbrahim en-Neysaburi, *el-Müstabrec*, (thk. Eymen b. Arif ed-Dımaşki), Beyrut, 1998. III,166.

15 Al-i İmrân, 198.

16 Tâha, 131.

katında hiçbir kıymeti ve değeri olmadığını anlamaktayız. Ayrıca bu dünyanın fani olup ebedî olan âhireti kazanma yeri olduğunu anlamış olmaktadır.

2. Bediüzzaman'ın Hadis Hakkındaki Yorumu

Hadisin *Mesnevi*'deki açıklaması Şemme'nin Üçüncü Parçasında geçmektedir.

Öncelikle Bediüzzaman, “Bil ki: Hakikatın menbaları ve hakkın madenleri olan bazı şeyler, yanlış anlaşılma yüzünden çoğu kere mübalağa, birer hayal ve abartılı birer muhal tevehhüm edilir.”¹⁷ demek suretiyle yanlış anlamamanın hakikati ne kadar değiştirdiğini ifade eder ve örnek olarak baştan beri sözünü ettiğimiz hadisi verir. 24. Sözün Üçüncü Dalı'nın Dokuzuncu Aslı'nda bu yanlış anlamamanın sebeplerinden bir kaçına şu şekilde değinir: “Mesâil-i imaniyeden bir kısmın netaici, şu mukayyed ve dar âleme bakar. Diğer bir kısmı, geniş ve mutlak olan âlem-i âhirete bakar.”

Bu anlamda hadislerde geçen her ifade dünya şartlarına göre değerlendirilmemelidir. Mesela İbn Mace'de geçen bir hadisin manası şöyledir: “*Kâfir kişi cehennemde şüphesiz öyle iri yapılı olur ki, dişi Uhud (dağın)'dan muhakkak daha büyük olur ve vücudunun dışından büyüklüğü (de) herhangi birinin vücudunun dışından büyüklüğü gibidir.*”¹⁸ Bu hadiste geçen mana, dünya şartlarına göre değerlendirilemez. Hem kâfirlerin suçlarının büyüklüğüne, hem de cezalarının ağırlığına işaret etmek üzere söz konusu benzetmeler yapılmıştır. Dünyanın dar ve muvakkat durumuna göre değerlendirmek doğru olmaz.¹⁹

Bediüzzaman Said Nursi, amellerin faziletine dair hadisleri de bu anlamda değerlendirmek gerektiğini ifade eder: “Amellerin fazilet ve sevabına dair ehadîs-i şerifenin bir kısmı terğib ve terhibe münasib bir tesir vermek için belâgatlı bir üslûbda geldiğinden, dikkatsiz insanlar onları mübalağalı zannetmişler. Halbuki bütün onlar ayn-ı hak ve mahz-ı hakikat olduklarından mücâzefe ve mübalağa, içlerinde yoktur.”²⁰

Bediüzzaman Said Nursi, dünyanın değeri ile ilgili hadisin şöyle anlaşılması gerektiğini ifade eder:

“Senin fani hayatının aynasına ve zâil ömrünün vüs'atine temessül eden hari-

17 Nursi, Bediüzzaman Said, *Nur'un Arabi Mesnevisi Mesnevi Dersleri*, (Terc. Şadi Eren) Selsebil, 2014. s. 424-425.

18 İbn Mâce, Zühhd 38.

19 http://www.sorularlarisale.com/kategori/67070/ucuncu_dal_dokuzuncu_asil.html

20 Nursi, *Sözler*, 345.

ci dünya, bekâ âleminde bir sivrisinek kanadına müsavi gelmez. Tıpkı filiz vermiş danenin savrulup gidecek bir harman samana tercih edilmesi gibi... İşte esmâ-ı hüsnâ'nın mazharları ve âhiretin tarlası olan şu dünyadan, herkes için bir dünya vardır. Dünyasına manay-ı harfiyle bakarsa ve bâki için kullanırsa, o dünyanın çok büyük bir kıymeti olur. Yoksa faniliğinden dolayı, bâki bir zerreye bile müsâvi gelmez.”²¹

Said Nursî, burada dünyanın fani olan cihetini nazara vermektedir. Bu açıdan değerinin düşük olduğunu ifade etmektedir. Yani eğer insan sadece fani tarafı ile ilgilenir de bâki olan yönüne bakmazsa dünyanın değersiz tarafı ile ilgilenmiş olmaktadır. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın masivasına (yani kâinata ve içindekilere) manay-ı harfiyle ve Onun hesabına bakmak lâzımdır. Mana-yı ismiyle ve esbab hesabına bakmak hatadır.²²

Öte yandan *Lem'alar* aslı eserinde bu konuda şu ifadeler yer verir: “Hem sâbık işaretlerde anlaşıldığı gibi; fenalık ve hevesât yolu, tahribat olduğu için gayet kolaydır. Şeytan-ı ins ü cinnî çabuk insanları o yola sevk ediyor. Gayet cây-ı hayret bir haldir ki: Âlem-i bekanın nass-ı hadîsle sinek kanadı kadar bir nuru, ebedî olduğu için, bir insanın müddet-i ömründe dünyadan aldığı lezzet ve nimete mukabil geldiği halde; bazı bîçare insanlar, bir sinek kanadı kadar bu fâni dünyanın lezzetini, o bâki âlemin, bu fâni dünyasına değer lezzetlerine tercih edip, şeytanın arkasında gider.”²³

Burada dünyada alınan lezzetler ile ebedi âlem olan cennetteki lezzetleri kıyaslamakta aralarındaki büyük farka işaret etmektedir.

Bediüzzaman *Sözler* adlı eserinde de söz konusu hadisin insafsızların zihnini kurcaladığını ancak hakikatinin anlaşıldığında doğru ve ciddi bir hakikat olduğunu asla abartı ve mübalağa olmadığını hatırlatır. Hadisin hakikatinin şu olduğunu dile getirir:

“Hadiste geçen عند الله tabiri²⁴ âlem-i bekadandan demektir. Evet âlem-i bekadandan

21 Nursi, Bediüzzaman Said, *Nur'un Arabi Mesnevisi Mesnevi Dersleri*, (Terc. Şadi Eren) Selsebil, 2014. s. 424-425.

22 Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, s.50

23 Nursi, *Lemalar*, s.90.

24 Kuran'da geçen ve “Allah katında-Allah'ın nezdinde” şeklinde tercüme edilen عند الله İndellah tabiri iki-üç anlamda değerlendirilebilir: **Birincisi:** Mücerret/soyut bir kavram olarak; “Allah'ın değer ölçüsüne göre -Allah'ın adaletine göre- Allah'ın yargısına göre- Allah'ın öngördüğü kriterlere göre” manalarına gelir. Bu mücerret/soyut kavramlar, herhangi bir yere/mekâna bakmaksızın bir anlam ifade etmektedir. Buna şu ayetleri misal olarak verebiliriz: [Örnekler için bkz. Ahzab Suresi ,33/5; Araf Suresi, 7/187; Maide Suresi, 5/60; Bakara Suresi, 2/94; ” Al-i İmran Suresi, 3/37]. **İkincisi:** “Allah katından maksat Allah'a olan aidiyettir. “Allah tarafından” manasına gelir. Aşağıdaki ayetler buna örnek olabilir:”(Örnek için bkz. Bakara Suresi, 2/101). **Üçüncüsü:** Bundan maksat âlem-i bekadandır. Örnek olarak şu ayet zikredi-

bir sinek kanadı kadar bir nur madem ebedîdir, yeryüzünü dolduracak muvakkat bir nurdan daha çoktur. Demek koca dünyayı bir sinek kanadıyla müvâzene değil, belki herkesin kısacık ömrüne yerleşen hususî dünyasını âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar daimî bir feyz-i İlahîye ve bir ihsan-ı İlahîye müvâzeneye gelmediği demektir.”²⁵ Hem dünyanın iki yüzü var; belki üç yüzü var;

Biri, Cenâb-ı Hakk'ın esmâsının âyineleridir.

Diğeri, âhirete bakar; âhuret tarlasıdır.

Diğeri, fenaya, ademe bakar. Bildiğimiz, marzî-i İlahî olmayan ehl-i dalaletin dünyasıdır.

Demek esma-i hüsnanın âyineleri ve mektubat-ı Samedaniye ve âhiretin mezraası olan koca dünya değil; belki âhirete zıd ve bütün hatiatın menşei ve beliyâtın menbaı olan dünyaperestlerin dünyasının âlem-i âhirette ehl-i imana verilen sermedî bir zerresine değmediğine işaretir. İşte en doğru ve ciddî şu hakikat nerede ve insafsız ehl-i ilhadın fehmettikleri mana nerede? O insafsız ehl-i ilhadın en mübalağa, en mücâzefe zannettikleri mana nerede?”²⁶

Bunlardan anlaşıldığına göre, dünyanın fani olan günahlar ve lehviyat ile dolu olan yüzü, ebedi âlemin zerresine bile denk gelmemektedir. Dünyanın âhiretin tarlası olması ve Allah'ın isimlerinin tecelli ettiği yönü ile değil, günahlar ve isyanlarla dolu olan fani tarafı ile kıyas yapılmaktadır.

II. Secdenin Önemi İle İlgili Hadis ve Bediüzzaman'ın Buna Getirdiği Orijinal Yorum

Bediüzzaman Said Nursi'nin *Mesnevi-i Nuriye'de* yorumda bulunduğu ikinci hadis ise “*Kulun Allah'a en yakın olduğu an secde anıdır*” anlamındaki *أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ* hadisidir.

Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye'nin* Şu'le kısmında bu hadis hakkında yorumda bulunur.

lebilir; وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ يَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ” **“Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Kendiniz için yapıp gönderdiğiniz her iyiliği, Mahşer Günü Allah katında/Allah'ın huzurunda/Ahirette/Alem-i bekada mutlaka göreceksiniz. Unutmayın ki, Allah yaptığınız her şeyi görmektedir”** (Bakara Suresi, 2/110). www.sorularlarisale.com.

25 Nursi, *Sözler*,346.

26 Nursi, *Sözler*,346.

A. Hadisin Metni ve Yorumu

1. Hadisin Metni

Hadisin bulabildiğimiz kadarıyla merfu olarak Ebu Hüreyre, Abdullah b. Mes'ud ve Aîşe (r.ah) dan olmak üzere üç sahabiden geldiğini görmekteyiz. Ebu Hüreyre rivayeti *Kütüb-i Sitté*'den Müslim²⁷, Nesâî²⁸ ve Ebu Davud'da²⁹ geçmekte olup lafızları aynıdır. Rivayet aynı lafızlarla Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de geçer.³⁰

Hadisin Müslim'deki metni مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ، وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَخْبِرُوا الدُّعَاءَ şeklindedir. Manası da “Kulun rabbine en yakın olduğu an secde anıdır. Orada çok dua ediniz” şeklindedir.

Abdullah b. Mes'ud rivayeti ise Taberâni'nin *el-Mu'cemu'l-kebir* adlı eserinde geçmektedir.³¹ Bu rivayetin Ebu Hüreyre rivayetinden farkı إِذَا كَانَ سَاجِدًا وَهُوَ سَاجِدٌ yerine olması ve sonunda da herhangi bir ilavenin bulunmamasıdır.

Âîşe (r.ah)'den gelen rivayet ise İbnu'n-Neccâr'ın³² ve İbn Şâzân el-Bağdâdî'nin³³ eserlerinde geçer.

2. Hadisin Sıhhati

Kaynaklarımıza baktığımızda bu üç tarikten Müslim'de geçen Ebu Hüreyre rivayetinin sahih olduğu, Abdullah b. Mes'ud rivayetinin râvi Mervân b. Sâlim'in leyyinu'l-hadis olması ve teferrüd etmesinden dolayı zayıf olduğu anlaşılmaktadır.³⁴ Hazreti Aîşe'den gelen rivayetin ise isnadının bâtil olduğu ifade edilmiştir.³⁵

27 Müslim, “Salat”, 215.

28 Nesai, “Mevakit”, 35; Tatbik, 78.

29 Ebu Davud, Salat, 147,148.

30 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 421.

31 Taberâni, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, X,79.

32 Aclûni, *Keşfu'l-hafâ*, I,160.

33 Ebû Ali el-Hasen b. Ahmed b. İbrâhîm b. el-Hasen el-Bezzâz el-Bağdâdî , *el-Mesyehatü's-şuğrâ*, thk. Isam Musa Hâdi, Medine 1998. S. 26.

34 el-Heysemi, Nureddin, *Keşfu'l-estâr an zevaidi'l-Bezzâr*, thk. Habibu'r-Rahman el-A'zami, Beyrut, 1979. I,263.

35 Nebil Sa'du'd-Din Selim Cerrâr, *el-İmâ ila zevâidi'l-emâli ve'l-eczâ*, Neşr. Edvâu's-Selef, 2007. VII, 53. Bu isnad için إسنادہ تالف ifadesi geçmekte olup, uydurma rivayetler için kullanılan bir tabirdir.

B. Hadisin Yorumu

1. Geçmiş Âlimlerin Hadis Hakkındaki Yorumları

Müslim'in *el-Müsnedü's-Sahih* adlı eserinin şârihi Nevevi (676/1277), hadisin manasının 'Rabbinin rahmetine ve fazlına en yakın olan durumdadır' şeklinde olduğunu belirtir. Bu hadiste secdede dua etmeye teşvik var olduğunu ifade eder. Yine hadiste namazdaki secdenin kıyamdan ve namazın diğer rükünlerinden daha faziletli olduğunu söyleyenlere bir delil var olduğunu anlatır. Bu konuda üç görüş olduğunu bir kısım âlimlerin namazda rüku' ve secdeyi uzatmanın faziletli olduğunu söylediğini; bir kısmı kıyamı uzatmanın daha faziletli olduğunu söylediğini, bir kısmının da her ikisinin de eşit olduğunu söylediklerini belirterek görüş sahiplerini ve delillerini de kaydeder.³⁶ Kitabının bir başka yerinde yine Nevevi, bu hadise atıfta bulunarak hadisteki ifadenin "*secde et ve rabbine yaklaş*" *وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ* âyetine³⁷ muvafık olduğunu söyler. Bunu da şöyle açıklar: "Çünkü secde, tevazu ve Allah'a kulluğun zirve noktasıdır. İnsan en kıymetli azası olan yüzünü ayaklarla çiğnemen ve hakir görülen toprağa sürmektedir."³⁸

Ali el-Kâri, rüku' ve secdeyi ta'dil-i erkâna riayetle yapma konusundaki Enes b. Mâlik'ten gelen bir hadisi açıklarken şu şekilde toprakla irtibat kurar: "Namazda rüku' un değil de secdenin tekrar edilmesinin hikmeti konusunda bazı görüşler vardır. Bazıları secde, en büyük boyun eğme ve itaat olan secdelerin vesilesi ve mukaddimesidir. Çünkü en şerefli aza olan yüzü, ayakların ve ayakkabıların bastığı yere değdirmekte olduğunu ifade eder. Bir kısmı da insanın topraktan yaratıldığını, tekrar oraya döneceğini ve yine oradan diriltip çıkarılacağına işaretten secdenin tekrar edildiğini söyleyerek bunun sanki ilk secdede, '*beni topraktan yarattın*', ikinci de '*tekrar toprağa iade edeceksin*', ikinci kalkışta ise '*beni tekrar oradan çıkaracaksın*' anlamına geldiğini belirtirler.³⁹

Hadisteki kurbiyet vakte izafe edilmiştir. Kul için mecâzi bir anlam ifade eder. Yani kul secde anında diğer anlarından Rabbine daha yakındır. O zaman mana şudur: Kulun hallerinden Rabbinin rızasına en yakın olduğu hal secde halidir. İbn Melek de (ö.801/1399) şöyle bir yorumda bulunmuştur: "Secde anı zilletin en son noktasıdır. Kulun ubudiyetini ve Rabbinin rububiyetini itiraf ettiği andır. Onun için hadisin sonunda da secde anında duayı çok zikretmek hatırlatılır."⁴⁰

36 Nevevi, Muhyiddin, *Şerhu Müslim*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabi, Beyrut, 1392. IV,200.

37 Alak, 19.

38 Nevevi, *Şerhu Müslim*, IV, 206.

39 Ali el-Kâri, *a.g.e*, II,707.

40 Ali el-Kâri, *a.g.e*, II,722.

Suyûti'nin *el-Camiu's-Sağir* adlı eserini şerh eden Münâvi, bu hadisi açıklarken İbn Arabî'nin ilginç bir yorumunu da aktarır. Buna göre İbn Arabî şu ifadelerle yer verir:

“Allah, arzı bize “zelûl”⁴¹ kılmış, yani itaatkar ve uysal yapmıştır. Arzın omuzlarında yürümekteyiz.⁴² Ayaklarımızın altında onu çiğnemekteyiz. Elbette ki bu boyun eğme ve itaat, zilletin en son noktasıdır. Sonra üzerindeki zelîl olan kulun en şerefli azası olan yüzünü arzın kırıklığını ve zelliliğini gidermek için ona sürmesini emretmiştir. Böylelikle secde sayesinde kulun yüzü ile arzın yüzü birleşmiş ve arzın kırıklığını gidermiştir. Zaten Allah da şöyle buyurmuştur: “أنا عند المنكسرة قلوبهم”⁴³ “*Ben kalpleri kırık olanların yanındayım.*” Bundan dolayı kul, Allah'a namazın diğer hallerinden daha yakındır. Çünkü kendi hakkında değil de bir başkasının hakkı konusunda sa'y etmekte olduğunu gösterir. Bu da arzın kırıklığının ve zilletinin giderilmesidir.”⁴⁴

2. Bediüzzaman'ın Hadis Hakkındaki Yorumu

Said Nursi, hadisi yine toprakla ilgili olarak ancak ondaki esma-i ilahiyenin tecellisi noktasından bir de toprakta bulunan tevazu ve mahviyet açısından yorumlar. Yani insan, secde anında Allah'ın isimlerinin en çok tezahür ettiği bir yere başını koymaktadır. Aynı zamanda toprak mütevazidir, ayaklar altındadır ama pek çok önemli iş mazhar olmaktadır. Bu anlamda şu ifadelerle yer verir:

“Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân büyük bir ölçüde tekrar ettiği ihya-yı arz ve toprak unsuruna nazar-ı dikkati celb ettiğinden kalbime şöyle bir feyiz damlamıştır ki: Arz, âlemin kalbi olduğu gibi, toprak unsuru da arzın kalbidir. Ve tevazu, mahviyet gibi maksuda îsal eden yolların en yakını da topraktır. Belki toprak, en yüksek semavattan Hâlık-ı Semavat'a daha yakın bir yoldur. Zira kâinatta tecelli-i rububiyet ve faaliyet-i kudrete ve makarr-ı hilâfete ve Hayy, Kayyûm isimlerinin cilvelerine en uygun top-

41 Mülk suresi 15. âyette bu ifade edilmektedir. هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامشوا فِي مَنَاكِبِهَا “*O Hâlıktır ki O, size Arzı zelûl (munkad) kıldı, haydin, o Arzın omuzlarında yürüyün...*”

42 Âlimler “*yeryüzünün omuzları*” tabirini izahı konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir: Zemaşherî şunları ifade eder: “Yeryüzünün omuzlarında yürümek” deyiimi, onun, alabildiğine uysal olduğunun mükemmel biçimde temsil edilmesidir. Çünkü, omuz ve omuz uçları, devenin en ince ve üzerinin de yürümenin en zor olduğu yerdir. Binaenaleyh, deve, omuzlarında yürünebilecek bir biçimde yaratılınca, alabildiğine itaatkâr ve uysal olmuş olur. Böylece, “omuzlarında yürüyün...” hitabının, o yeryüzünün son derece uysal olduğunun hikâye yoluyla bir anlatım olduğu sabit olmuş olur.” Geniş bilgi için bk. Fahrüddin er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, Akçağ Yayınları: XXII/20-21.

43 Ebu Nuaym, *Hilye*, II, 364; IV, 31; VI, 177.

44 Bkz. Münavi, *Fezvu'l-kadir*, II,68.

raktır.⁴⁵ Nasilki arş-ı rahmet su üzerindedir. Arş-ı hayat ve ihya da toprak üstündedir. Toprak, tecelliyat ve cilvelere en yüksek bir âyinedir. Evet kesif bir şeyin âyinesi ne kadar latif olursa, o nisbette suretini vâzıh gösterir.⁴⁶ Ve nuranî ve latif bir şeyin de âyinesi ne kadar kesif olursa, o nisbette esmanın cilvelerini cilâlî gösterir. Meselâ hava âyinesinde yalnız şemsin zaîf bir ziyası görünür. Su âyinesinde şems, ziyasıyla görünürse de elvan-ı seb'ası görünmüyor.⁴⁷ Fakat toprak âyinesi, çiçeklerinin renkleriyle şemsin ziyasındaki yedi rengi de gösterir. أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَ هُوَ سَاجِدٌ olan hadis-i şerif, bu sırra işaretten şehadet eder. Öyle ise arkadaş, topraktan ve toprağa inkılab etmekten, kabirden ve kabre girip yatmaktan tevahhuş etme!”⁴⁸

Sözler adlı eserinde de toprak unsurunun tecelli yönüne şu ifadeleriyle dikkat çeker:

“Toprağın zerreleri dahi herbiri birer ayrı makine ve tezgâh, birer ayrı matbaa, birer ayrı hazine, birer ayrı antika ve Sâni'-i Zülcelal'in esmasını ilân eden birer ayrı ilânname ve kemalâtını söyleyen birer ayrı kaside hükmünde olan o tohumcuklarının, o çekirdeklerinin sünbüllerine, ağaçlarına menşe' ve medar olmaları; Emr-i Kün Feyekûn'e mâlik, her şey emrine müsahhar bir Sâni'-i Zülcelal'in emriyle, izniyle,

45 Toprakla ilgili olarak Said Nursi, *Sözler*'de biraz daha tafsilatlı bilgi verir: “...Sâkin toprak, sâkin olan herbir zerresi; bütün çiçekli nebatatın ve meyvedar ağaçların tohumlarına medar ve menşe' olmak kabil olduğundan hangi tohum gelse o zerrede, yani misliyet itibariyle bir zerre hükmünde olan bir avuç toprakta kendine mahsus bir fabrika ve bütün levazımâtına ve teşkilâtına lâzım bütün cihazatı bulunduğundan; o zerrede ve o zerrenin kulübeciği olan o bir avuç toprakta; eşcar ve nebatat ve çiçekler ve meyveler enva'ı adedince muntazam manevî makine ve fabrikaları bulunması veyahut mu'cizekâr, herşeyi hiçten icad eder ve herşeyin herşeyini ve her cihetini bilir bir ilim ve kudret bulunması lâzımdır veyahut bir Kadîr-i Mutlak, bir Alîm-i Küll-i Şey'in emir ve izniyle, havl ve kuvvetiyle o vazifeler gördürülür. Evet nasilki bir acemî, ham, âmi, âdi, hem kör bir adam Avrupa'ya gitse; bütün fabrikalara, tezgâhlara girse, üstadane kemal-i intizam ile herbir san'atta, herbir binada işler, öyle eserler yapar ki nihayet derecede hikmetli, san'atlı, herkesi hayrette bırakıyor. Zerre miktar şuuru olan bilir ki, o adam kendi başıyla işlemiyor; belki bir üstad-ı küll ona ders verir, işlettirir. Bkz. Nursi, *Sözler*, s.549, 550.

46 *Kesifin aynası*; Zıtların birbirini göstermesi çok kuvvetli olur. Mesela, siyah tahta üstünde en güzel beyaz tebeşir görünür ya da beyaz bir tahtada siyah yazı daha güzel ve net okunur. http://www.sorularlarisale.com/kategori/80/mesnevi-i_nuriye.html

47 “*Kesif bir şeyin aynası latif olursa*” ibaresi, hakiki anlamda kullanılırken, “latif bir şeyin aynası kesif olursa” ibaresi kıyâsî anlamda kullanılıyor. Yani insan kendi suretini ancak yüzü cilalı ve parlak olan bir aynada en güzel bir şekilde görebilir. Ayna ne kadar parlak ve latif olursa seyri o kadar güzel olur demektir; bu yüzden eskimiş aynalarda suretler iyi görünmez. http://www.sorularlarisale.com/kategori/80/mesnevi-i_nuriye.html

“*Latif bir şeyin aynası ne kadar kesif olursa*” ibaresinde ise, eşya kesif bir ayna, İlahi isimler de bu aynalarda tecelli ve tezahür eden latif şeyler oluyor. Evet, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, insanın zıtlarla cem edilmiş kesif mahiyeti latif olan İlahi isimlere güzel ve parlak bir ayna oluyor. http://www.sorularlarisale.com/kategori/80/mesnevi-i_nuriye.html

48 Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, s.243

iradesiyle, kuvvetiyle olması; iki kerre iki dört eder gibi kat'îdir. Âmennâ. ”⁴⁹

Sonuçta Said Nursî'nin burada iki noktaya dikkat çektiğini görmekteyiz.

1. Toprağın Allah'ın isimlerinin çokça tecelli ettiği bir yer olması.
2. Toprağın tevazu ve mahviyet açısından bir sembol olması.

İnsan, secdede nihayetsiz bir tevazu ve mahviyet içinde, en çok esma-i ilâhiyenin tecelli ettiği yerle buluşmaktadır.

Sonuç

Bu makalede Bediüzzaman Said Nursî'nin 1920-1924 yılları arasında telif ettiği *Mesnevi-i Nuriye* adlı eserde geçen iki hadisi inceledik. Burada müellife ait orijinal yorumları tespit etmeye çalıştık. İlk hadis dünyanın değerinden söz eden “*Dünyanın Allah katında sinek kadar bir değeri olsaydı, kâfirler ondan bir yudum su içemezdi*” anlamında olup Kütüb-i Sitte'den Tirmizi ve İbn Mâce'nin Sünen'lerinde geçmektedir. Bu hadisin kaynaklarda geçen dokuz tane tarîki vardır. Bunlarla birlikte değerlendirdiğimizde, isnadı hakkında verilebilecek hükmün, hadisin sahih liğayrihi mertebesinde olduğu ifade edilebilir.

İslam âlimleri hadis hakkında çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Said Nursî, hadiste dünyanın âhiretin tarlası olması ve Allah'ın isimlerinin tecelli ettiği yönleri ile değil, günahlar ve isyanlarla dolu olan fani tarafı ile kıyas yapıldığını ifade eder. Hadiste geçen *عِنْدَ اللَّهِ* “Allah katında” tabirinin âlem-i beka anlamında olduğunu söyledikten sonra şu ifadelere yer verir: “Evet âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar bir nur madem ebedîdir, yeryüzünü dolduracak muvakkat bir nurdan daha çoktur. Demek koca dünyayı bir sinek kanadıyla müvâzene değil, belki herkesin kısacık ömrüne yerleşen hususî dünyasını âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar daimî bir feyz-i İlahîye ve bir ihsan-ı İlahîye müvâzeneye gelmediği demektir.”

Said Nursî'nin orijinal yorumda bulunduğu ikinci hadis ise secdenin önemi ile alakalı bir hadis olup manası “*Kulun Rabbine en yakın olduğu an secde anıdır. Orada çok dua edinir*” şeklindedir. Kaynaklarımıza baktığımızda rivayetin Ebu Hüreyre, Abdullah b. Mes'ud, Âişe (r.anhüm) olmak üzere üç sahabîden geldiğini görmekteyiz. Ebu Hüreyre rivayetinin sahih olduğu, Abdullah b. Mes'ud rivayetinin zayıf olduğu, Hazreti Âişe'den gelen rivayetin ise isnadının bâtil olduğu ifade edilmiştir.

49 Nursî, Sözlür, s.549, 550.

İslam âlimleri bu hadis hakkında da çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Said Nursi'nin bu hadise atıfta bulunurken iki noktaya dikkat çektiğini görmekteyiz. Birincisi, secde mahalli olan arzın yani toprağın Allah'ın isimlerinin en çok tecelli ettiği bir yer olmasıdır. İkincisi toprağın tevazu ve mahviyet açısından bir sembol olmasıdır. Bu açıdan insan secde halinde nihayetsiz bir tevazu ve mahviyet içinde esma-i ilâhiyenin en çok tecelli ettiği yerle buluşmaktadır.

KAYNAKLAR

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ , I-II Beyrut 1988.

Ali el-Kâri, Ebu'l-Hasen Nureddin, Mirkatul-mefâtiḥ şerhu Mişkâti'l-Mesâbih, Beyrut, 1422-2002.

Ali el-Muttakî, Kenz-ül-ummâl sünen-ül-akvâl vel-ef'âl, (thk., Bekri Hayati- Safve es-Seka), Müessesetu'r-Risale, 1401-1981.

Aydınlı, Abdullah, Hadis İstılahları Sözlüğü, Timaş, 1987.

Ebû Alî el-Hasen b. Ahmed b. İbrâhîm b. el-Hasen el-Bezzâz el-Bağdâdî , el-Meşehatü's-şuğrâ, thk. Isam Musa Hâdi, Medine 1998.

Ebu Avane, Yakub b. İshak b. İbrahim en-Neysaburi, el-Müstahrec, (thk. Eymen b. Arif ed-Dimaşki), Beyrut, 1998.

Fahrüddin er-Râzi, Tefsir-i Kebir Mefâtiḥu'l-Gayb, Akçağ Yayınları, İstanbul 2002.

Hâkim en-Neysaburi, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdullah, el-Müstedrek ala's-Sahihayn, (thk. Mustafa Abdulkadir Ata), Beyrut, 1411-1990.

el-Heysemi, Nureddin, Keşfu'l-estâr an zevaidi'l-Bezzâr, thk. Habibu'r-Rahman el-A'zami, Beyrut, 1979. I,263.

http://www.sorularlarisale.com/kategori/67070/ucuncu_dal_dokuzuncu_asil.html.

el-Mübârekfûrî, Ebu'l-Ala Muhammed b. Abdirrahman b. Abdurrahim, Tuhfetu'l-ahvezî bi şerhi Câmii't-Tirmizi, Beyrut, tsz.

Nebil Sa'du'd-Din Selim Cerrâr, el-Îmâ ila zevâidi'l-emâli ve'l-eczâ, Neşr. Ed-vâu's-Selef, 2007.

Nevevi, Muhyiddin, Şerhu Müslim, Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabi, Beyrut, 1392.

Nursi, Bediüzzaman Said, Nur'un Arabi Mesnevisi Mesnevi Dersleri, (Terc. Şadi Eren) Selsebil, 2014.

www.sorularlarisale.com.